

Rozmlouvání člověka se smrtí

1975

Já neskonávám,
jenom se loučím.
Z lidové balady

1 Ve jménu! Všude kolem
vidím smrt. Sedlák o ní zpívá,
farář káže, ale to ji nezastaví.
Myšlenka ji nezastaví, báseň ne,
a nemyslet na ni, chtít zapomenout,
to znamená jen dvakrát hůř se vzbudit.
Jak je to hrozné, Kriste Ježíši,
jako na kříži na tobě viset
hadrovitě, beznadějně, srdcem, které
se nedosytilo! Vidím chrám,
chrám záchranu a v něm kohokoli,
je stár a už se nepodobá sobě.
Ty holé dásně modlitby, ta vroucnost,
horoucnost křivo vyvzdorovaná,
když zpívají a sny jsou nahoře!
To kolmé ulpění, které chtělo
život, život tam, anebo tady!
Z těch kleští tě může vysvobodit
jenom strach o chleba, jen hlad.
Jiný hlad! Bída a smrtka pod grošíkem!
Ale hlady neumřeš a už je tu čas,
a ten dotírá: jak tedy? A kdy?
De profundis chtělo by se křičet,
kde jsi, proč nepřicházíš, Pane,
a proč ta nejistota. Už ani kněz,
kněz Páně tě nedovede připravit,
jak pokrm připravit pro Jeho ústa,
tak jako matka, se strachem a něžně,
aby se nepřipálilo. Co mohu pochopit,
když smrt není tam, kde hledáme
jakoby smysl myslí smyslovitou,
ne, ani tam a kdekoli jinde ani,
když mám stále z čeho dlužit
a ne tedy strach, a když zapomenout
nemohu. A tak je stále se mnou.

Proč je tady, a co mi chce?
Dívám se do sebe a vidím tam:
jak někdo ve mně klečí a bojí se!
Je to pravda: tady ani Bůh
není jistota, a oko, které shora vidí,
to budí strach. A tak si vyjdeš

a sbíráš hříbky v bukovině.
A tak otevřeš milou knihu. Tak
s láskou štěpuješ jablono, nebo
jdeš a mluvíš s dobrým člověkem.
Ale dřív, dřív než stačíš
očistit a s láskou rozestřít
cos našel, cos vychodil, co máš,
cos nechal téci skrze sebe jak
slap a splav, cos vyhnal do sladkosti
a jako sám štěp Boha opatroval,
co máš v srdci, co máš v očích,
co v rukách a klíně láskyplně,
a dřív než stačíš cokoli a
dřív než dojdeš domů, je tu:
strach, že napřesrok Bůh nedá!

2 A on nedá... I Krista chtěl
pokřtít Mojžíšův Jahve,
Bůh proroka kamenujícího,
jenž obětuje mezi stany
čistého beránka. Oheň padal
na syny sodomské, neboť takhle
je milovat neuměl, tu zvěř!
A tak pouhý povíjan panny
Marie zastínil rázem nebesa,
z nichž sršela tvář hněvu,
tvář ohně, tvář rozvodnění
a nakonec tvář božího ticha
a snad i čekání. Ale ona
milovala vždycky syna tesaře
a ještě pak, když s učedníky
rozmlouval při chlebě a víně,
vrátila se a chtěla jej odvést,
protože láska otce, ta nestojí
za ukřižování! Měla pravdu:
protože pak ho sama snímala
a nesla si ho probodaného
a srdce krvácelo a žádná
Veronika nepřistoupila, žádný
Petr nezapřel a žádný už
nezradil Jidáš! Jen nahoře
někdo pochmurně mlčel. Dole
smrt odpovídala stejnou ozvěnou,
obloha se prohnula. Lítost panny
mateřsky křikla do smrteční stoupy.
Eliášův oheň hořel nad propastí.

Sráze, oslovuj mne, ale ne
takto, jinak, ne páde dolů,
ale vzlínání vzhůru průduchy

přímo do nebe, myšlenko, ne konci,
ale počátku, když je tu strach,
strach-strach, strach ze strachu,
ne smrti, ale živote do daleka,
který končí, ale který musí
být nekonečný, tak jako déšť padá
do vřesoviště, když podzim sžehá!
Pane, dej mi ráj docela malý,
já chci být tady, v této bukovině,
u těch hříbků! Pane, zapomeň,
že jsou větší ráje, tam někde nahoře,
a nech mne tady, zapomeň mne tady
a já ti budu z hlubokosti zpívat!

3 Jak dlouho! Není úniku –
Jsme mladí a zvolna dorůstáme.
Ty rosteš do života, čekáš syna.
Jak je to povědomé! Jiné čekaly,
vid', Ježíši Kriste, a dočkaly se,
ale až pak! Vždyť přijde den
a ukáže přímo, jak miluješ a koho,
čím je a bylo v tobě dítě:
obraz vlastní smrti! Protože tady
nepomůže ani bolest, kterou
ožila v synovi! A proto nevolám
a nestydím se, žes mne nerozetnul
tak jako ji, že rodila, můj Pane,
ani v básni, ani v ženě, nikde.
Konečně ani matka nemá už nic
a Bůh otec střemhlav nenávidí.
Smrt! Ta jebavá v kyrysu, smrt
a stále jako obraz! Celý život
mohu tkát verš jak závrat' kolmý,
ale tváří v tvář, ach, v netvář tváří,
ne, pak tu už nebude
ani ona! Smrt je zdání živých.

4 Snad, ale to je právě ten strach!
Strach, který chtěl přeplněnou vázu
zvrhnout na čistý ubrus v hospodě,
kde snad ještě prostírají. Strach
vidět a uvidět holou desku dole,
dřevo, kam Hölderlin ryl básně
a řezník zařal širočinu. Ano,
podťatá sosna i deska stolu
pořád roste a řezbářovy ruce
rozehraje do růžic a spirál.
Je to kříž, ze kterého Kristus
kvetl do věčnosti. Pak ho strhli
i s rubášem. Žoldnéři o něj

hráli s koticemi, a když vyhráli,
prostřeli ho na stůl v hospodě.
Ale sotva spustili první džbán,
poznali ho. Usmíval se tam
pod korunou z trní, král smrtky.
Nezhrozili se. Obrátili ubrus,
a když i tam byla stejná podoba,
přikryli to dalším džbánem. Už zapomněli
a připadali si lehcí jako děti,
všechno bylo projasněné, vlahé,
nic nikam nechtělo, všechno
bylo tady, i zapomenutý čas,
i prostor, zúžený do sklenice,
a když nesla žena předposlední,
mysleli, že jsou tam navěky,
zatímco byli jen opilí. Kristus
byl pouhý přelud, ale oni skuteční!
A smrt mimo obraz, nebytost
a nebytnost nadále nenabytá,
vpředena vpádem do osnovy nebe,
olověné závaží lunny a příkrá hráz,
to srdce se poprvé ohlédne,
zaváhá a náhle doklopýtne
o vlasatici knotu. A upadne
a padá dlouho a už nepochopí,
a zření, které ryze unikalo
a krášlilo a vracelo se zpět,
už navždy váhá, aby pochopili,
že nezáří mezi javory tam venku,
že se nevrátí. A báseň bude
naposledy jen malá, maličká
jako srdce nenarozeného dítěte,
jako srdce plodu pod srdcem matky,
a zmizí stejně jako každá
vzpomínka na to, co jsme dělali.
Teď děláme smrt. Ani básník
nebude mít nakonec čím mlčet.

Co chceš, básníku? A chceš-li
něco, to tu přece je, dokud držíš pero,
příznej, že ani žena nechtěla
básníka, ale muže, který básní,
že ani Bůh nechtěl básníka,
ale světce, který básní,
ale smrt chce básníka, který nebásní,
a dokáže to! Vždyť právě báseň
má ve smrti svůj vrchol. Co je dál?
Co pak? Ani světec nemá nic jisté,
ani on nemusí bytovat v cele pravdy,
ať je v blaženosti jako batole

a kvete ryze jako orchidea v džungli,
ať šlehá vzhůru jako ohňostroj, ať mu
půda jak věchet hoří pod nohama
a on je v Sobě jako nájemník
a v půdě strom! Čekat v dosaženém,
to ještě není dávat stín a plody.

Tak strach ze smrti překonává
síla iluze. Ať je to víno mnicha
či Bůh světce. Světec bez Boha
je jako básník bez básně –

5 Nic! Zřící se všeho
neznamená ještě uniknout smrti.
Neboť uniknout smrti
neznamená být v ničem
a něco tu pořád zůstává.
Co, nevím. Ale popřít to?
Popřít smrt smrtí! Popřít
smrt nekonečným řetězem
života? Ano, ale nikdy,
nikdy jako svědek, nýbrž ten,
kdo uvolňuje místo! Jako
ten, kdo ví, že musí smrt
obrátit v rub života, a nebo
zaniknout nenávratně už teď!
To je posmrtné bez života...
Zase posmrtné a něco v něm,
ale my musíme vědět smrt
samu ze sebe. Jinak všechno
je pouhý únik: do nekonečna!
Padne anděl. Vane Bůh...
Prostor omezený časem
vrazil do orloje. Pane,
nekonečno jako hrstka soli
mokrá v plechové misce
tvého pobratima! Ale tady
nemáš nic. Hůl modlitby
neomládne v pupenech.
Nic tu nelze uchopit.
Všchno prchá pod rukama.
Zasněžený štít tě nezná.
Vítr zapomněl. Už ani
světcova mysl tě neobsáhne,
neboť se zvedáš a tady dole
jsi neúplný. Jen spodoba
zrcadlení do oltáře. Nekonečno
prorazí lebku malým břehem
utkvělého nepohybu zevnitř.
Útěcha v letmé hoblině

z prkna času do slunečních hodin
hrnčířsky obepíná. My střed.
My kruh, ne přímka, bod a bod,
krok za krokem a nikdy zpět,
jen zpěv a křik a rafije.
Pane, ať jsi Absolutno,
které teple nezabydlíme,
ať jsi bytost, ať představa,
podívej se dolů! Tohle
Ty bys nevydržel! Tvůj anděl
pad. A my to vydržíme?
Nic tady nemáme jisté,
umřem, jak modřín opadáme
do bezjaří na pokraji lesa.
Už se ani nechcem radovat,
už bolest nad námi ztrácí moc,
všemu lze smysl vzít i dát,
jak máme žít? Jako zvíře,
které se neptá, blažené? Jak strom,
který nic neví, a přesto uschne?
Nic neví: tím hůře nežije!
Všechno padá lavinovitě,
nic se nevrací, všechno zmírá
v obrovitých lunách na přespřích.
Nevědět nelze. Nesmrtelnost
není. Srdce se unaví,
smrt není obraz, není ráj,
ne bytost ani příslib ne
očistce, ani pouhé peklo,
jsem to já, to srdce jednou
zaváhá a ohlédne se zpět,
klopýtne o puls, upadne mi
k nohám jako skleněnka, odpočine
na balvanu mého zemdlení
v kalvárii bez naděje tady
na Golgotu bez Boha; to žít
mohu, ale umřít musím,
to všechno vím, to všechno vím,
ale já to všechno vím –

a pochopit nemohu!

6 Ne, smrti, nebál jsem se tebe!
Bál jsem se opuštěnosti, tebe ne...
Všechno tady omrzí muže,
započaté dílo vypadne z ruky,
hlava klesne a sekýra zazvoní o zem.
Báseň nevypadne. Nezazvoní. Je tu
jak teskná nápodoba věcí, bez kterých
žít se mi nechce. Starý hřbitůvek

se krčí při zdi. Kristus Pán
má ve tváři pískovce neštovičky.
Pohled, stopy každodenní rosy,
když něžně metabolizující kámen
krev potí u náhrobku. V oplatce
luny se potácí Země roztančená.
Žena a muž se přidržují lásky,
mezi nimi v nekonečných střepech
se řítí váza. Čekají spolu.
A mají strach, že budou sami.
Každý sám i tam pod kamenem.
Sázka na dva chrty smrtečné
nedožije bolesti. To bys chtěl?
A s vítězoslávou sebevraha
říkat: co nebude, není!
Ale kámen se pohne a vytrvá.
Ale umře ona a umře syn
a dřív než větérek v myšlence
už je tu poznání a jako bič
přilnavé a svědivé a ví,
že se zřítí hvězda posmrtná,
smrt kvapí i za smrt bez kahance,
a že přilnout k zemi horečnatě
je pouhá opona, když konec spěje!
Jak zrcadlo, které uhnulo
do clony a lesku na jezeře,
nad kterým se kloní smrk a hloub
bílá labuť sálá; jako zrak
ztrnulý v chaluhách a ryba u dna,
jako trsy zralých malin, jako
nepřístupnost ostružin a jako hloh,
jako kvítek hlohu, dítě v šípkovém keři,
kterým si klestí cestu za princem.
A oko nedohlédne. Čím jsem,
nemohu-li se sdílet? Čím krása,
kterou nevykřiknu, a ty se neohlédneš?
Čím růže, kterou nepojmenuji
tvým jménem! Na okenici
hladiny tluče stříbrná můra.
V okně déšť. Ornament pukne,
do srdce se vřítí břechťan.

Eloi! Tam, kde já se děsil,
ona omdlávala! I ona chtěla
podstoupit smrt na holokříži
příkrým břevnem do šibenice.
Ve městě noc. Nic nevidět.
Jen neuchopitelná světla. To,
co bych jistě nazval svým bytím,
rád bych ti podal jako předmět.

Snad list barvy už podzimní,
květinu do vázy. Snad jablko,
které jen čeká, až do něj vnoříš
ústa. Neboť jsem bez ceny
takto celý a tak neproměněn,
jako bankovka příliš chladná
v touze rozkutálet se do měďáků!
Klisna bolesti klesla ve slabinách.
Kichotův dřevce zasáhl podsebití.

A proto, Pane: déšť bolesti
hrň příkře do mých hájů!
Nech mne tady, zapomeň mne tady,
ať umřu dvakrát, jako ty, Marie,
ať zůstane jen syn tam v dálce,
a ne-li, zkruš mne obrovitě, Pane,
a labuť mého blankytu, můj vryp
do metabolizujícího obelisku srdce,
ať pluje zvolna v křivém azuru
jako do zrcadla, které překotili
tiše jak list v knize topolu,
a ono matoví dechem svým i větrem,
nechej mne žít, ach, přežít, Pane,
vždyť smrt, to je ta opuštěnost
de profundis z hlubokosti dolů,
umřu, nic nepronosu, nikde
náznak ráje, jen peklo pohrobka
bolí a smiřuje na smrt věčnou,
ušetři labuť a holoubátko v dlani,
ať všechnu bolest mohu snášet
jen srdcem svým, jen svým,
ale to srdcem svým, Pane,
a pak ti budu z hlubokosti zpívat!

7 Nevědět je nejistota.
Nejistota strach. Jak tedy
poznat přibližnost, když vrátka
ve tmě rezavě skřípají větrem.
Když nikdy nemohu zapomenout.
Když nelze najít průměr. Když
se nechci bát a bez poznání,
co je smrt a ta nutnost zemřít,
snad ani nezemřu...

A tak jsem tě poznal.
I ty se podobáš, smrti.
Ach, podoba a blíženectví,
přibližnost a jen ozvěna,
jak sladce, ztrácíme-li všechno,
můžeme poznat okraj jadřince!

Tak hluboko v noci, na pokraji
spánku a na kraji vědomí,
kdy rozhodnutí okamžiku váhá
na tupém břitvu vteřiny, ach, tehdy
myslel jsem na tebe úporně,
z posledních sil, a hlava klesala
na desku dřeva, do kterého
sekyra vyťala kříž, a tiše,
tiše jsem seděl, nebál jsem se,
už ne, smrti, proč se bát,
seděl jsem tiše a jen ona,
ta nutnost zemřít, ta mne otáčela
kolem své osy a jako příliv
zdvihala do obrovitého měsíce.
Jako by se něco přiblížilo!
Zároveň ke mně nakročil spánek
a já ho zblízka poznal okamžitě.
Usnul jsem na židli u stolu
a spal jsem do rozednění.
A když jsem se ráno probudil,
moje myšlenky ležely na stole.
Byly lehoučké. Vánek je zvedal.
Oknem padalo první světlo.
Země se vracela do výchozí polohy.
Rotace dlouze zněly. Vím,
že jsem usnul. Ale jak?
A kdy jsem usnul? A co bylo
ve mně, když se ani vánek
nedotkl travin mého vědomí a ráno,
kdybych se byl neprobudil, nebyl bych,
a nevěděl o tom? Rozdíl v čase
neslyšně dusá – miliardy let
čeká zrození. A pak to zavane.
A pak to vyvane. A pak nic.
Nic čirůvka, nanicovaté nic.
Jak je to mělké! Ale jak
každá mělčina nekonečna stačí
utopit člověka! A tak jsem spal.
Ta čistá hbitost nevědomí,
to byl spánek. Přišel přesně
ve chvíli, kdy převážila tma.
A ráno jsem byl plný síly
a svěží a šel a myslel jsem
na lidi, na zvířata a na stromy.
Jaký je spánek, snad zlý
jak meluzína v komíně pohádky?
Nebo jako dým v tom komíně, dobrý
a vlhý jako lipový čaj?
A já jsem nebyl, to jen srdce
tiše a neústupně pracovalo,

srdce! Zatím je plné krve,
ale zítra? A tak zítra
přijde jiný spánek, ten velký.

8 Bránit se tobě, smrti?

Být jako dítě obtížený vinou
slepých okolností a bloudit
ve skutečnosti jako ve snech?
Barvy jásaly a pronikaly do nich
pestrostí pernatých pávů, těch
temně rudých ptáků slunce, kteří
se kladli do ploch a laskali tě.
Pro ně nechcem usnout ani my.
A chceme naposled nabrousit kosu
a ještě jednou cítit její vzmach
a ještě jednou cítit v dlani
teplý a těžký prs jak hrušku
a naposledy ještě nechat zkvásit
a nosit do sklepa a zase vynášet
a mít u sebe, čím žije dům,
jako svatý obrázek, jako příslib
příslibu, že zítra zas vyjdem do jitra!
Ale ne, hospodáři, právě dnes
potkáš v poli smrt a ta ti nedá
vydechnout a sklídit ani klásek
a rychle tě pozná na tom poli
a bryskně sejme. Už nestačíš ani
vykřiknout. A padneš dolů
tváří do brázdy a z dlaně
ti vypadne zrní, které nedolétlo.
Celý život jsi sel, hospodáři,
ale teď smrt zasela tebe. Srdce
se ohlédlo, klopýtlo, a pak
zůstalo stát a na kolenou
usnulo. Vid', ono spí tvrdě!
Bylo to tvoje jediné křídlo,
které tlouklo do hladiny tíže
a kolmo bilo a všemu navzdory
tepalo a nosilo tě tam.
Ach, zeptej se ho, zkoušej ústa
vykroužit ve dvě slůvka vyčítavá:
a poznáš rázem, neodvolatelně,
že ta tíha, že to zemdlení,
že ten spánek, ve kterém už tone,
zatímco ty zkoušíš na kolenou
dýchat a jít a vzchopit se a volat
to závaží uvnitř, které tě stáhne
k mazlavé hroudě, a přilneš k ní
navždycky už dnes, s hejnem vran
na obzoru a slunečním kotoučem dole;

to že nebyla smrtka bez rubáše,
nikde strom a vědro cizinec,
že na oslíku celý ty a všechno,
cos tady měl: tíha, zemdlení
jediným práškem v prašných hodinách
rázem převážilo! A srdce padá,
právě dnes a právě včas i dnes,
padá zvoničkou a duní bez ozvěny,
němý zvon, zvonek umíráček, zvoneček
a letmá vlaštovka, o které už nevíš –

9 Tak jsem tě, smrti, pochopil.
Snad jenom zdálky, jako vánek
od té hory, pod kterou stojím
a na kterou už nikdy nevystoupím.
Černá se les. Slunce je rudé
a brzo zapadne. Ach, srdce,
srdce unavené, chodče mých nocí,
vid', tys muselo, v té jámě tam,
a mysl, tvoje mysl skomírává
v knůtku petrolejky čadila a zašla
do tmy každým večerem! Ta mysl
jepičí, občasná larva bez motýla,
ta by chtěla vyčítat? Vždyť smrt
nepotkáme v žitku hustě po kolena,
tys bdělo, srdce, plných šedesát!
Tak tedy nic, už nic, jen spát,
jako člověk, který usnul večer
a spí pevně, nemůže ho vzbudit
dílo pohozené, už ani zítra,
nic už, ani dotek hebké ženy,
prs do dlaně a klín, který křičí,
vždyť je tak vklíněn do dužiny,
že i hudba by teď zněla dutě
jako sadařův koš! A spí kyvadlo
strachu na orloji, spí i stíny,
které zvolna rostou, až zaplní byt,
a nejistota kněze, kterému se třásly
osikové ruce, když chtěl podat
útěchu v hostii. De profundis!

10 Padlo dláto k nohám truhláře!
Ach, já umírám, Pane bez tváře,
spím sám, spím tvrdě po agonii díla,
upadlo mi dláto, přetrhla se pila,
bdění mě zastřelo a vidím snem,
vody se spustily na provazech pláče,
na břehu kavkazském mlčí topoly.
Ptačí zpěv kane jako vichr rosy,
rotuje rudě kolem pomyslné osy.

Smrk kolmo padá, obrovitá tráva
pohltila člověka a už ho nepustí.
List víří kolem jícnu malé propusti,
list jako srdce a srdce jako list,
přímo i křídlo a holubičí svist,
který nezajásá, de profundis, Pane,
umřeme navěky, nic po nás nezůstane,
de profundis, Pane, z hlubokosti,
tady dole, do říční vody jako do věčnosti!
Srdce se vklínilo do jadrince spánku,
spí do nesvětla bez tmy, do nadvětrna vánku,
to něžné srdce, srdce, které bdělo,
na stopce višně v úzkosti zavěšené tělo,
spí, ono spí, ale nedočká se rána,
vždyť bdělo, Pane, plných šedesát!
Tak tedy nic, už nic, jen spát,
spát tebou, smrti, smrti lahodná,
jak svíce kolmá a jako vosk náhodná,
spí, ono spí, ale zároveň už není,
už chce jen spát, ach, nic už nechce,
už chce jen spát, z hlubokosti, Pane,
a tepe křídlem lehýnce, tak lehce,
jako vlaštovka do hladiny zrcadlení.
A potom jako ryba padá do tmy jezer,
do chaluh sopečných a do jestřábích mezer
a ví, že tma prchá a světlo nezůstane,
spí, už usnulo, a tedy víc než jenom není,
ono spí, sestřičko, bez jara ujařmení,
spí jako ty, krásná, má oči zavřené,
ještě nespí, a přece už, už spí, a přece ne,
ale už se neprobudí, vydechlo a není,
tak jako pára nad hrncem u vychladlých kamen!
De profundis, Pane, z hlubokosti. Amen!